

MEMORIUL PRIVIND LIBERTATEA PRESEI

3 mai 2021 – 3 mai 2022

Ziua Mondială a Libertății Presei, marcată anual la data de 3 mai, reprezintă un prilej pentru a reaminti despre rolul mass-mediei libere, independente și pluraliste în consolidarea democrației, precum și pentru a semnala multitudinea de obstacole și impedimente cu care se confruntă presa în timpul exercitării misiunii profesionale de informare a cetățenilor asupra problemelor de interes public.

În acest an, în contextul Zilei Mondiale a Libertății Presei, organizațiile neguvernamentale de media, semnatare ale prezentului memoriu, își exprimă solidaritatea cu jurnaliștii care reflectă războiul declanșat de către Federația Rusă în Ucraina, precum și profundul regret în raport cu numărul mare de profesioniști din domeniul mass-media care și-au pierdut viața în rezultatul crimelor de război comise de către statul agresor. ONG-urile semnatare subliniază efortul tuturor reporterilor, inclusiv din Republica Moldova, care, cu riscul de a fi răniți sau deținuți arbitrar, continuă să informeze publicul cu privire la evenimentele din zona de conflict armat.

Exprimându-și convingerea că mass-media liberă, independentă și pluralistă reprezintă una dintre componentele fundamentale ale unei societăți democratice, ONG-urile de media:

- Subliniază că menținerea și consolidarea libertății și a independenței presei trebuie să constituie o prioritate pentru Republica Moldova, un stat care aspiră spre realizarea unor reforme democratice;
- Constată că jurnaliștii din Republica Moldova continuă să se confrunte cu o multitudine de obstacole și impedimente în timpul exercitării misiunii de informare a cetățenilor asupra problemelor de interes public;
- Regretă că mass-media este frecvent utilizată ca instrument de propagandă și că principiul independenței editoriale față de partidele politice și grupurile de interese rămâne a fi unul iluzoriu;
- Consideră imperios de a îmbunătăți procesul decizional al autorității de reglementare a domeniului audiovizualului, pentru a proteja publicul de propaganda de război, fără a afecta libertatea presei;
- Constată că tendința de concentrare a proprietății mass-mediei în conglomerate reprezintă o amenințare la adresa libertății și a pluralismului mass-mediei audiovizuale;
- Subliniază că impunitatea afectează nu doar libertatea presei, ci și activitatea zilnică a jurnaliștilor, creând un climat de teamă și de autocenzură.

LIBERTATEA PRESEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA (3 mai 2021 – 3 mai 2022)

În perioada 3 mai 2021 - 3 mai 2022, libertatea presei în Republica Moldova a continuat să fie afectată de probleme grave. Deși, comparativ cu anii precedenți, au fost înregistrate îmbunătățiri minore în mediul de activitate al mass-mediei, acestea au fost departe de a remedia problemele sistemice majore în activitatea jurnaliștilor. Situația pandemică, „bătăliile” electorale și politice, criza din sectorul energetic, precum și războiul Rusiei împotriva Ucrainei au fost printre principalele evenimente care au generat adevărate „seisme” în spațiul mediatic al Republicii Moldova.

În perioada de referință, sustenabilitatea financiară a rămas o provocare pentru instituțiile mass-media. Încercările timide de diversificare a surselor de finanțare nu a ajutat prea mult redacțiile independente să iasă din impasul economic, sprijinul partenerilor de dezvoltare externi rămânând a fi vital pentru majoritatea instituțiilor de presă.

Holdingurile afiliate politic, rezultate din îmbinarea nesănătoasă a afacerilor și politicului cu presa, au continuat să se remarce printr-o politică editorială servilă, iar acest amestec de interese face ca libertatea presei să fie, în continuare, amenințată. Perioada de după alegeri a fost marcată de regruparea forțelor politice. Relativa stabilitate politică după alegeri a început să se erodeze pe fundalul crizei pandemice și a celei energetice, dar și al situației tensionate determinate de războiul din statul vecin.

Spațiul informațional din țară a rămas supus riscurilor majore de securitate, fiind inundat de produse media străine, în special din Federația Rusă, parte dintre ele vădit toxice și manipulatorii. Campania de vaccinare anti-COVID, criza energetică și agresiunea militară au completat lista subiectelor tradiționale predilecte pentru falsuri și dezinformare. Odată cu declanșarea războiului de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei, autoritățile au întreprins, pe durata stării de urgență, măsuri restrictive în raport cu produsele media toxice și propagandistice ale statului agresor. Aceste acțiuni au fost însă tardive, populația Republicii Moldova fiind deja simptomatică, iar efectele dezinformării sistemice din partea Federației Ruse fiind greu de contracarat. Eforturile legiuitorului de a contracara răspândirea informațiilor false care afectează securitatea informațională a statului nu au generat deocamdată rezultate palpabile, proiectele de lege aflându-se la o etapă intermediară de legiferare.

Aplicarea inadecvată a legislației privind accesul la informație a continuat să fie o problemă majoră pentru presă. Când, cum și în ce condiții ar trebui autoritățile să „păzească” informațiile de ochii presei reprezintă încă o dilemă pentru funcționarii publici. Instituirea unor mecanisme legale eficiente pentru contracararea concurenței neloiale, diminuarea concentrării proprietății media și, subsecvent, reducerea presiunilor economice nu s-au înscris în lista de priorități a autorităților. În această perioadă, legiuitorul s-a axat preponderent pe legislația audiovizuală, iar modificările legislative ce vizează numirea și revocarea membrilor Consiliului Audiovizualului și a conducerii de vârf a furnizorului public de servicii media au stârnit critici din partea unor experți media naționali și internaționali.

Activitatea unor instituții mass-media și a unor jurnaliști, cu precădere din presa independentă, a fost perturbată de multiple intimidări și amenințări, venite, preponderent, din partea actorilor politici.

Această stare de lucruri este confirmată și de [Indicele privind situația presei în Republica Moldova în 2021](#). Diagnosticul sectorului mediatic autohton relevă problemele sistemice majore în activitatea mass-mediei.

Cadrul juridic: evoluții insuficiente pentru a stimula activitatea presei

În perioada 3 mai 2021 - 3 mai 2022, legislația națională a fost insuficientă pentru a răspunde necesităților de reglementare a activității mass-media. Reglementarea domeniilor ce vizează presa scrisă și cea online a rămas lacunară și insuficientă. Normele legale precare ce dictează regimul juridic al proprietății instituțiilor mass-media împiedică monitorizarea, prevenirea și contracararea practicilor anticoncurențiale. Publicitatea politică rămâne deocamdată neacoperită de buchea legii, întrucât [noua lege](#) ce vizează publicitatea, adoptată în luna martie a anului 2022, urmează să intre în vigoare în termen de 9 luni din data publicării în Monitorul Oficial. Regulile de reflectare a campaniilor electorale în mass-media nu sunt suficient de bine elaborate pentru a preveni conduite neonestе din partea unor furnizori de servicii media sau concurenți electorali.

Deși o bună parte a cadrului juridic național corespunde standardelor internaționale, unele dintre modificările operate în 2021 la Codul serviciilor media audiovizuale sunt [departe de bunele practici](#). În același timp, perioada de referință a fost marcată și de intervenții legislative benefice presei. [Anularea](#), după nouă ani, a obligației de înregistrare și autorizare în calitate de operator de date cu caracter personal, a scutit instituțiile mass-media de această procedură împovărătoare.

Interpretarea arbitrară și aplicarea neuniformă și incoerentă a legislației mass-media a continuat să fie resimțită. Cel mai problematic segment rămâne accesul la informația de interes public. Autoritățile, pe parcursul perioadei de referință, au preferat, mai des, briefingurile de presă la care jurnaliștii nu au posibilitatea să adreseze întrebări. Mai multe instituții media au semnalat cazuri de refuz din partea instituțiilor statului de a oferi în scris și în termen informații de interes public. De multe ori, același cadru legislativ este înțeles și aplicat de către autorități diferite și, adesea, nu în favoarea jurnaliștilor.

Condițiile de (in)securitate a presei

Instituțiile mass-media și jurnaliștii, în principal din presa independentă, nu și-au exercitat misiunea profesională în condiții de securitate deplină. Deși nu s-au înregistrat cazuri de violare a sediilor profesionale sau de vătămare gravă a integrității corporale a angajaților din presă, intimidările și amenințările în adresa jurnaliștilor, venite cu precădere din zona politicului, au continuat și pe parcursul perioadei 3 mai 2021 - 3 mai 2022.

În context, amintim cazurile de intimidare a jurnalistului Mihail Sirkeli (Nokta.md) de către primarul din Chirsova, UTAG; acuzațiile nefondate aduse moderatoarei Mariana Rață de la TV8 de către politicianul Renato Usatâi; comportamentul agresiv al președintelui Partidului Regiunilor din Moldova, Alexandr Kalinin, față de jurnalista Lorena Bogza de la Pro TV; comportamentul agresiv și sfidător al candidatului la funcția de deputat în Parlament Alexandr Nesterovschi și al

membrilor Gărzii Tinere a PSRM îndreptat împotriva reporterilor de la Nordnews.md; conduita descalificantă, atacurile verbale și amenințările lansate de Nicolai Chirilciuc, candidat la funcția de primar al municipiului Bălți, în adresa directorului Veaceslav Perunov de la publicația SP. Șirul cazurilor regretabile poate fi completat cu intimidarea jurnaliștilor Viorica Tătaru și Andrei Captarenco de la TV8 de către forțele mixte de menținere a păcii în regiunea transnistreană și a jurnaliștilor de la portalul Newsmaker.md de către angajați ai Poliției Republicii Moldova sau cu amenințările avocatei Cătălina Galușca de răfuială cu jurnaliștii redacției SP din Bălți. Cazuri similare au vizat jurnaliști de la Ziarul de Gardă, RISE Moldova și Jurnal TV. După publicarea unei anchete de presă despre procurorul Igor Popa, care și-ar fi tănuțit averea, soția procurorului, avocata Ala Popa, continuă de mai bine de un an să hărțuiască reporterii Centrul de Investigații Jurnalistice prin mesaje ofensatoare și intentarea unor procese penale. Unii politicieni, agenți economici și alte persoane cu probleme de integritate, în special protagoniști ai anchetelor de presă, au acționat în judecată jurnaliștii de investigație și/sau redacțiile din care aceștia fac parte (Ziarul de Gardă, TV8, CU SENS, RISE Moldova etc.).

Exemplele enunțate, a căror listă nu este una exhaustivă, relevă starea de insecuritate a presei. Lipsa unei reacții adecvate la aceste cazuri din partea organelor de drept reprezintă factorul determinant în perpetuarea acestor practici. Astfel, jurnaliștii nu sunt protejați efectiv, iar impunitatea poate încuraja noi atacuri asupra profesioniștilor media.

Toate circumstanțele relatate diminuează drastic capacitatea mass-mediei de a-și exercita misiunea socială pe care o are într-o societate democratică.

Starea tensionată cauzată de izbucnirea războiului din Ucraina a determinat necesitatea de a întreprinde măsuri preparatorii în vederea asigurării, pe cât posibil, a securității reprezentanților presei. Rigiditatea prevederilor legale ale Republicii Moldova a constituit o adevărată povară pentru jurnaliștii care au decis să meargă în Ucraina pentru a informa publicul despre războiul din vecinătate. Reporterii, în mod obiectiv, au fost în imposibilitate să-și procure echipamentele de protecție în Republica Moldova. Datorită eforturilor CJI, mai mulți reporteri au fost asigurați cu veste și căști de protecție antiglonț, o condiție obligatorie pentru a obține acreditarea de corespondent de război. Actualul context geopolitic impune necesitatea ca statul să elaboreze mecanisme legale care să eficientizeze și să ușureze procesul de obținere a echipamentelor de protecție pentru reprezentanții mass-media care, fiind supuși numeroaselor riscuri inerente operațiilor militare, aleg să-și exercite misiunea profesională în interesul publicului.

Securitatea spațiului informațional al Republicii Moldova, în fața multiplelor amenințări

În perioada 3 mai 2021 - 3 mai 2022, fenomenul polarizării societății pe criterii geopolitice a continuat, fiind alimentat de o serie de evenimente care au subliniat inclusiv divizarea mass-mediei (criza pandemică, alegerile parlamentare anticipate, criza din sectorul energetic și izbucnirea războiului din Ucraina).

Efectele [anulării](#) în 2020 a interdicțiilor prevăzute de așa-zisa lege anti-propagandă au devenit extrem de vizibile pe parcursul perioadei de referință. Spațiului informațional al Republicii Moldova a rămas supus riscurilor majore de securitate, fiind inundat de produse media străine, în special din Federația Rusă, parte dintre ele vădit toxice și manipulatorii. În oferta distribuitorilor de servicii media, cota posturilor de televiziune rusești a continuat să fie majoritară. Instituții

mediatice străine cu reprezentanțe în Republica Moldova, precum „Komsomolskaya Pravda”, „Argumentî i Faktî”, „Sputnik-Moldova” etc., promovează interese departe de cele naționale ale statului. Eforturile presei independente de contracarare a riscurilor au fost diminuate de lipsa unei comunicări eficiente a autorităților cu societatea, în general, și cu mass-media, în particular. Eforturile autorității de reglementare a domeniului audiovizualului și ale statului, în general, îndreptate spre securizarea spațiului mediatic autohton au fost puține și nesistematice.

Campania de vaccinare anti-COVID, criza energetică și agresiunea militară au completat lista subiectelor tradiționale predilecte pentru falsuri și dezinformare. Odată cu declanșarea de către Federația Rusă a războiului împotriva Ucrainei, autoritățile au întreprins măsuri restrictive în raport cu produsele media toxice și propagandistice ale statului agresor. Aceste acțiuni au fost însă tardive, populația Republicii Moldova fiind deja simptomatică, iar efectele dezinformării sistemice din partea Federației Ruse fiind greu de contracarat. În contextul restricțiilor informaționale impuse pe durata stării de urgență, presa autohtonă înregimentată politic a ales să-și desfășoare activitatea conform așa-zisei tehnici de manipulare prin omisiune. Rapoartele de monitorizare ale Consiliului Audiovizualului, dar și cele ale societății civile au constatat că în grilele de emisie ale furnizorilor care, până nu demult, retransmiteau conținut propagandistic, fie se regăsește conținut informativ care reflectă distorsionat evenimentele din Ucraina, fie acesta lipsește cu desăvârșire.

Războiul din Ucraina a dat o lecție dură despre cum falsurile mediatice, răspândite într-un spațiu informațional nesecurizat, afectează direct opinia publicului larg. Eforturile legiuitorului de a [contracara răspândirea informațiilor](#) false care afectează securitatea informațională a statului nu au generat deocamdată rezultate palpabile, [amendamentele](#) aflându-se încă la o etapă intermediară de legiferare. Lupta cu dezinformarea despre pandemie, criza energetică și războiul din Ucraina a servit drept temei pentru ca Serviciul de Informații și Securitate să [blocheze mai multe site-uri](#).

Contextul politic, evoluții insuficiente pentru a stimula activitatea presei

În perioada 3 mai 2021 - 3 mai 2022, Republica Moldova a avut două guverne care au marcat contrastant activitatea mass-mediei. În prima parte a anului, Executivul a activat sub conducerea unui prim-ministru interimar, iar în Legislativ s-a constituit o majoritate parlamentară din 54 de deputați (PSRM, Pentru Moldova, Partidul Șor și trei deputați independenți) care, în repetate rânduri, au manifestat un comportament ostil în raport cu unele instituții de presă. Astfel, contextul politic din această perioadă a fost caracterizat de o instabilitate pronunțată, cu repercusiuni păgubitoare asupra activității mass-mediei. Febra electorală generată de alegerile parlamentare anticipate a amplificat fenomenul informării dezechilibrate și părtinitoare a electoratului prin intermediul mass-mediei afiliate politic.

După perioada electorală nu s-a ajuns la o stabilitate politică favorabilă activității mass-mediei, aceasta fiind erodată, pe de o parte, de noile valuri ale pandemiei, resimțite pe parcursul anului 2021, de criza energetică regională, de lipsa de transparență din partea noii guvernări și de agresiunea militară din statul vecin. Contextul politic din perioada 3 mai 2021 - 3 mai 2022, deși a cunoscut o ameliorare în comparație cu perioada de referință precedentă, a generat, mai degrabă, speranțe, decât a oferit oportunități de activitate adecvată pentru mass-media.

Contextul economic

Deși în perioada de referință a fost resimțită o ameliorare a condiției economice a presei, sustenabilitatea financiară a rămas o provocare pentru instituțiile mass-media. Inițiativele timide de diversificare a surselor de finanțare nu a ajutat prea mult redacțiile independente să iasă din impasul economic, sprijinul partenerilor de dezvoltare externi rămânând a fi vital pentru majoritatea instituțiilor de presă. Holdingurile afiliate politic, rezultate din îmbinarea nesănătoasă a afacerilor și politicului cu presa, au continuat să se remarce printr-o politică editorială servilă, iar acest amestec de interese face ca libertatea presei să fie, în continuare, amenințată.

Printre principalele cauze ce condiționează fragilitatea sustenabilității financiare a actorilor din sectorul mediatic sunt:

- deficitul de competență în activitatea autorităților de gestionare a domeniului mediatic;
- lipsa unei politici coerente de pregătire a cadrelor manageriale pentru domeniul mediatic;
- capacitățile instituționale reduse de gestionare a domeniului, soldate cu o dezvoltare haotică a lui, inclusiv o pondere exagerată de instituții mediatice în capitala Republicii Moldova în raport cu mediul rural;
- lipsa unui cadru instituțional funcțional care ar asigura o concurență onestă și ar preveni apariția pozițiilor dominante în formarea opiniei publice;
- lipsa politicilor de încurajare a investițiilor interne și externe în dezvoltarea domeniului mediatic;
- deficitul de transparență în gestionarea domeniului, precum și în activitatea economică a acestuia;
- lipsa unor prevederi legale de susținere a mass-media, mai cu seamă a celei locale/regionale, fapt care, în condiții de criză, generează dispariția unor instituții mediatice și, prin urmare, diminuează posibilitățile de informare a cetățenilor;
- tergiversările și eșecurile în gestionarea procesului de tranziție la televiziunea digitală terestră;
- lipsa unui organism național funcțional care ar coordona politicile de gestionare a întregului domeniu mediatic.

Quo Vadis?

Rolul major al presei în formarea opiniei publice și consolidarea democrației într-un stat rămâne a fi incontestabil. În lumina particularităților actualului context geopolitic, social și economic, susținerea mass-mediei în exercitarea misiunii primordiale de a asigura informarea corectă, promptă și echidistantă a cetățenilor asupra problemelor de interes public a căpătat și mai multă importanță.

În vederea încurajării și protejării presei libere, precum și a asigurării imparțialității comunicării mediatice recomandăm Guvernului și Parlamentului ca, în virtutea atribuțiilor legale ce îi revin, să elaboreze, legifereze și implementeze mecanisme democratice capabile să asigure:

- Îmbunătățirea procesului decizional al autorității de reglementare a domeniului audiovizualului, pentru a proteja publicul de propaganda de război, fără a afecta libertatea presei;
- Prevenirea și curmarea actelor de amenințare și/sau agresiune în raport cu mass-media, precum și tragerea la răspundere a făptuitorilor;

- Elaborarea și implementarea mecanismelor legale care să asigure reprezentanților mass-media posibilitatea de a-și procura echipamente de protecție;
- Consolidarea capacităților instituționale și abilităților profesionale de contracarare a propagandei, a dezinformării și a falsurilor mediatice;
- Implementarea cu bună-credință a Concepției naționale de dezvoltare a mass-mediei, aprobarea și realizarea Programului național de dezvoltarea a mass-mediei pentru perioada 2022-2025, elaborat cu participarea reprezentanților ministerelor și ai societății civile;
- Implementarea politicilor publice juridico-economice care să asigure condiții de concurență loială și transparentă în activitatea instituțiilor mediatice, în măsură să le protejeze de pericolul falimentării și dispariției;
- Îmbunătățirea legislației privind accesul la informație, asigurând aplicarea corectă și uniformă a legii;
- Consolidarea capacităților instituționale și abilităților profesionale ale funcționarilor publici care soluționează cererile de acces la informație;
- Promovarea transparenței surselor de finanțare a mass-mediei ca factor important de credibilitate;
- Diminuarea influenței factorului politic asupra activității mass-mediei prin lărgirea sectorului presei independente;
- Ajustarea procesului de pregătire a cadrelor jurnalistice la necesitățile reale ale instituțiilor mass-media;
- Dezvoltarea pluralismului mediatic real, inclusiv prin stimularea apariției de noi servicii media audiovizuale tematice la nivel local/regional, și prin valorizarea potențialului serviciilor media neliniare;
- Sprijinirea și încurajarea investițiilor în diversificarea produselor mediatice oferite publicului;
- Abandonarea practicilor de modificare în grabă a legislației media în scopul obținerii unor efecte provizorii îndoielnice;
- Elaborarea și implementarea politicilor de sprijin economic pentru instituțiile mass-media care activează în interesul public;

Centrul pentru Jurnalism Independent
Asociația Jurnaliștilor de Mediu și Turism Ecologic
Asociația Media-Guard
Asociația Presei Electronice
Asociația Presei Independente
Asociația Reporteri de Investigație și Securitate Editorială
Centrul „Acces-Info”